

Válságos időkről*

Tomán László

Majd három éve, hogy Bernáth Aurél önéletrajzi munkájának első kötetét olvastuk, de még mindig frissek, elevenek a benyomások, még élnek bennünk a festő ifjú korának emlékei. Azok az évek, amelyeket a szerző a *Kor és pálya* második kötetében örökít meg, nemcsak az ő életében jelentettek döntő fordulatot, hanem magukkal hozták annak a világnak az eltűnését is, melyet az első részben festett meg. Bernáth számára ez a végleges elhatározás, a festői pályára való lépés ideje, az első világháború pedig, amely ennek a korszaknak a vízvonalzója, az ő életének is új irányát jelzi.

A második kötet, az *Utak Pannóniából*, a festő nagybányai tartózkodását, az első világháborús éveket, katonáskodását s néhány, a háborút közvetlenül követő év eseményeit. Bécsben és Berlinben töltött idejét foglalja magában. Bernáth itt is felhasználja művének első kötetéből ismert módszerét: részletekben mutatja be életét, s a részletek az előbb említett csomópontokban futnak össze, illetve onnan indulnak ki. Itt van a nagybányai időszak, amely a tapasztalatok szerzését jelenti, a hadikórházban eltöltött hónapok sok apró, érdekes élménnyel, ismeretével Edith-

tel, a zalaháti hetek, egy csöndes idill Ella asszonnyal, az első kötet remek balatoni vihar-leírásának méltó párja is itt van, aztán a hajóút Bécsig, tele festői megfigyeléssel, néhány érdekes jelenet bécsi tartózkodásából, és rövid, jellemző, anekdótászerű részletek. Külön kell beszélnünk Annáról, arról a szerelemről, amely a festőt hozzá fűzte, s végül azt a fejezetet kell kiemelnünk, amelyben Theáról, erről a furcsa, tragikus sorsú asszonyról ír.

Annának több fejezetet szentel a szerző. Anna volt a nagy szerelem, a csöndes, de a szív mélyéig hatoló érzés, Anna volt az elkerülhetetlen válás. Naplószerű részletekben, illetve párbeszédbe szedett jelenetekben követhetjük nyomon, majdnem napról napra, egy érzés történetét, azt a szerelmet, amely lassan, halk lépésekkel köszöntött be, s ugyanilyen csöndben tűnt el, érkezett el befejezéséig.

Bernáth néhány művész arcképét is megrajzolta könyvében, például Thorma Jánosét, aki Nagybányán mestere volt, Réti István és Egry József festőét, Kas-

* Bernáth Aurél: *Kor és pálya*. Második kötet: *Utak Pannóniából*. Szépirodalmi Kiadó, 1960.

sák Lajosét, Moholy-Nagy Lászlóét, akiknek modern művészi törekvéseivel sehogysz tudott kibékülni. De vannak a könyvben apró képek, arckép-vázlatok is, melyek villanásszerűen vagy pasztell színekben állítanak elének egy-egy embert, aki Bernáth életében valamilyen szerepet játszott: Viktória, a festőnő, Stefi, Ella asszony, Pflugné, a kedélyes, anyáskodó bécsi háziasszony, a bécsi esernyő-műhelyekben dolgozó művészek egyike-másika, vagy Bozsényik Béla tanár, aki a Nagybányára került fiatal festőt védőszárnya alá vette.

Az olvasót természetesen az is érdekli, milyen volt Bernáth Aurél festői fejlődése. Erre a kérdésre is választ kap ebben a könyvben. A nagybányai tanulás ideje után az absztrakt kísérletezések rövid korszaka következik, majd a meg hasonlítás, amikor a festő nem tudott ecsetet venni kezébe. „Mintha a tökéletes semmibe zuhantam volna” — írja. „Nincs pátoasz abban, amit mondok: a megsemmisüléshez voltam közel”. Részletesen elemzi azt a hatást, melyet a modern képzőművészeti irányok tettek rá, csalódását, elfordulását az elvont festészettől, vizsgálja magukat a modern irányzatokat, a kubizmust, absztrakciót, Picasso művészetét, keresi a kétségbeesésből kivezető utat, s közben a maga szemszögéből, a csalódás hangján írja meg a modern művészet eléggé alapos, de nem mindenben helytálló kritikáját. Végül, kínzó lelki-tusák, hosszú vajudás után találja meg önmagát s azt az utat, melyen járnia kell. Bernáth újjászületik, s ennek első nagy eredménye a *Riviéra* c. hatalmas vászon. A kép alkotásának érdekes leírását és elemzését adja a könyvben. Ez a festmény jelentette számára a megmenekülést, a fényt, amely további útját megvilágította.

Találunk a kötetben néhány kiváló reprodukciót, egy Chagall-szerű színes krétarajzot, a *Primitív apoteózist*, amely nemcsak vizionárius ábrázolásával, hanem merész színmegoldásával is elragadó, itt látjuk a sötét kísérteties *Falu éjszakáját*, a dufyst *Sassnitz-i kikötőt*, a szimbolikus, kubista hatást mutató, dinamikus *Vörös állatot*, a nyugtalan rajzú rézkarcolt Alice-ről, egy csöndes, tompa fényű, gazdag árnyalású pasz-

tellt: a *Hegedűt*, a pompás színekompozíciójú *Ősz* c. pasztellt, s a sziklák, a tenger és az ég szimfóniáját: a *Riviérát*. Ezek a képek nemcsak illusztrációi a könyvnek, nemcsak a szövegben említett műveket állítják elének, hanem szer- ves részei a műnek, róluk, arról a munkáról, azokról a küzdelmekről szól Bernáth ebben a kötetben, melyeknek eredményei a képek. A festmények és az írás kiegészítik egymást, a szövegnek azonban annyival nagyobb a szerepe, hogy a képek közé eső időről is beszél, arról is, ami nem kerülhetett a festményekre. De a leírt szó helyettesíti is az ecsetet és finom, rengeteg árnyalatban játszó színekkel varázsolja elének Bernáth napjait, tájakat, embereket városokat. Még akkor sem válik egyhangúvá vagy szürkévé a könyv, amikor Bernáth művészi problémáit fejtegeti, s meglehetősen elvont kérdésekkel foglalkozik. Akkor is van valami melegség, közvetlenség szavaiban, mondataiban.

Az emberi egyéniségek, jellemek leírásában, az események pergetésében, összefűzésében, a párbeszédekben Bernáth igazi írói felkészültséget, vérmérsékletet és igényességet mutat, kitűnően ért mindazokhoz az eszközökhöz, amelyek egy nagy prózai mű megalkotásához szükségesek. És még egy dolog, amelyet meg kell említenünk: Bernáth itt-ott, szinte észrevétlenül szövi írásába véleményét, egy-egy megjegyzést ejt el, amely nemcsak értékel és jellemez, hanem megdöbönt. Ilyen eset például a bécsi sztrájk, amelyet egy nő szervezett meg — a munkások tudta nélkül — s amikor mindannyian az utcán, munka nélkül találták magukat, a céltalan sztrájk szervezője — nyomtalanul eltűnt.

Gyönyörű, festői részletek, lírai látv- sággal megrajzolt arcképek, és emlékek, emlékek, emlékek — ez az *Utak Pannóniából*. Talán még korai ítéletet mondani az egész önéletrajzi műről, hisz még csak második kötetét olvastuk, s a huszas évek elején álltunk meg, válsá- gos időkben, amikor Bernáth még keresi önmagát, keresi a festői ideálokat, és amikor nem tudjuk, mivel lép meg ben- nünket a további kötetekben. Most még nem tudunk választani Bernáth, a festő és Bernáth, az író, az emlékező között.